

SINAGOGA   *Keramički reljefi*
Dušice BRGULJAN

Sinagoga

Posle Jerusalimskog hrama, sinagoga predstavlja najvažniju instituciju judaizma. Reč potiče od grčke reči *synagogē* koja znači skupština, sabor. Iako nema istorijskih podataka o tačnom vremenu nastanka i poreklu sinagoge, smatra se da prve potiču iz VI veka pre n.e., odnosno iz doba vavilonskog ropstva. Udaljeni od hrama, živeći u rasejanju (hebr. *galut*), Jevreji su stvorili novo mesto okupljanja, a zajednička molitva sveštenstva i vernika postala je supstitucija ritualu prinošenja žrtve (hebr./pl. *korbanot*) koji se odvijao jedino u hramu. Po povratku u zemlju, za vreme persijske vladavine, i pored obnove razrušenog hrama 516. god. pre n.e., praksa gradnje sinagoga više nije bila svojstvena samo dijaspori, već su one podizane kako u unutrašnjosti, tako i u samom Jerusalimu. Nakon potpunog uništenja Drugog hrama 70. god. n.e., sinagoga zauzima centralno mesto, služeći pre svega kao dom molitve (hebr. *bet tefila*), učenja (hebr. *bet midraš*) i okupljanja (hebr. *bet kneset*).

Jevrejski zakon (hebr. *halaha*) propisuje određene odredbe koje se moraju poštovati pri gradnji sinagoge. One se odnose na njenu orijentaciju, lokaciju, visinu, unutrašnje osvetljenje i izgled, ali ne i na spoljašnjost. Samim tim, tokom istorije, nije stvoren jedinstven tip sinagogalne arhitekture, već su se one gradile pod uticajem vladajućih stilova.

Najstarije sinagoge, nađene u Izraelu, a nastale do 4. veka, očitavaju jasan pravougaoni plan, jednostavnu unutrašnjost sa kamenim klupama i galerijama. Ulazna strana bila je okrenuta ka Jerusalimu. Za smeštaj kovčega sa svicima *Tore*, koji je u vreme ranih sinagoga još uvek bio pokretni objekat donošen na službu, zidani su aneksi. Neke od sinagoga su imale sa spoljne strane portik koji je služio kao mesto odmora tokom službe, ili kao konačište za putnike. U narednim vekovima, sinagoge su se gradile pod uticajem hrišćanskih crkava bazilikalnog plana. Ulaz je bio uglavnom na zapadnoj strani, dok je niša ili apsida sa mestom za Sveti ormar (hebr. *aron hakodeš*) u koji su smeštani svici *Tore*, bila premeštena na istočnu stranu, u pravcu Jerusalima. Takođe su i vernici, koji su za vreme molitve bili u centralnom delu građevine odvojenom od ostatka prostora stubovima, bili okrenuti ka istoku. U istom prostoru, a između molitvenog dela i Svetog ormara, nalazila se uzdignuta platforma (hebr. *bima*) sa koje se čitala *Sefer Tora* u vreme javnog bogoslužnja i pred kojom je stajao predvodnik sinagogalnog bogoslužnja (hebr. *hazan*). Spoljašnje dekoracije nije bilo, dok je unutrašnjost ukrašavana mozaicima.

13. Sinagoga u Amsterdamu, kraj 19. veka, (57x49)

Srednjovekovne jevrejske zajednice, brojčano vrlo male, podizale su sasvim skromne jednobrodne ili dvobrodne sinagoge po uzoru na profane romaničke i gotske građevine. Život u stalnom strahu i podređenom položaju u odnosu na većinsko hrišćansko stanovništvo određivao je izgled bogomolje. Odredba iz halahe, po kojoj sinagoga treba da bude viša u odnosu na ostale građevine, nije se mogla poštovati u srednjem veku. Crkvene vlasti su zabranjivale obnovu sinagoga, a pogotovo gradnju novih, koje bi svojom lepotom i veličnom zasenile hrišćanske crkve. Na Iberijskom poluostrvu, umetnost Jevreja je bila pod snažnim mavarskim uticajem, posebno vidljiva u unutrašnjoj muševhar dekoraciji. Minuciozni stil ispisivanja biblijskih stihova je podsećao na odeljke Kurana u džamijama. Tzv. španske sinagoge donose novinu u pozicioniranju bima, odnosno teva, reč koju su Sefradi koristili za platformu sa koje se čitala Tora. Ona nije bila na istočnom kraju, ispred aron hakodeša, već je zauzela suprotan položaj u odnosu na njega. Ovakav unutrašnji raspored je prenet nakon izгона Jevreja iz Španije i u Italiju. U doba renesanse i baroka, gradnja pultova dostiže svoj vrhunac monumentalnosti, poput crkvenih predikaonica. Spoljašnji izgled sinagoge je zadržao određen stepen nepretencioznosti prethodnih vekova.

Izolacija Jevreja od okruženja u istočnoj Evropi je dovela do toga da kreiraju svet za sebe. Stvorili su svoju lokalnu, folkrolnu umetnost, a poseban fenomen proistekao iz ove jedinstvenosti su drvene sinagoge građene u Poljskoj i Litvaniji od sredine 17. veka. Tip jednostavih sinagoga, često soba malih dimenzija (jidiš, štibl), lišenih unutrašnje dekoracije, sa stolovima umesto klupa, gradili su i Hasidi, ortodokсни Jevreji, čiji je pokret svoj nagli razvoj doživeo u 18. veku. Tokom molitve, oni su naglašavali zanos i ushićenje.

Emancipacija evropskih Jevreja je dovela do toga da su velike jevrejske zajednice polako izlazile iz svoje zatvorenosti, želeći da pokažu ne samo bogatstvo i raskoš svojih hramova, već i novostečeni građanski status. Sinagoge su građene u neostilovima karakterističnim za period istoricizma. Odlika modernih sinagoga 20. veka, pogotovo onih iz perioda nakon Drugog svetskog rata je jednostavnost, bez preteranog arhitektonskog i ornamentalnog ukrasa, a pre svega njihova funkcionalnost. Arhitektae su se našle pred novim zadatkom. Trebalo je uskladiti teološke potrebe sakralne građevine sa gotovo neograničenom stilskom slobodom umetnika, omogućenom upotrebom novih tehnologija gradnje. Potrebe savremenog društva su uslovile da sinagoga, pored osnovne funkcije kao mesto okupljanja i molitve, zauzme širu ulogu u životu moderne

4. Sinagoga u Subotici, početak 20. veka, (57x49)

11. Drvena sinagoga u Zabłudovu (Poljska), sredina 17. veka, (57x49)

12. Sinagoga u Pragu, druga polovina 13. veka, (57x49)

jevrejske zajednice. Pri sinagogama se sada grade dodatne prostorije poput košer kuhinje, dvorane za okupljanje i razne proslave, škole, biblioteke i kancelarije.

Jevrejske zajednice koje su živjele na području Srbije i Austro-Ugarske su predstavljale dve istorijski i kulturološki zasebne celine. Prisustvo Jevreja u Srbiji može se pratiti od 16. veka, o čemu svedoči njihovo naseljevanje u Beogradu, Nišu i Pirotu, a od 19. veka u Leskovcu, Šapcu, Smederevu, Požarevcu. To su, većinom, bile sefardske zajednice koje su sa sobom donele nasleđe španske kulture. Najbolji primer sakralne arhitekture predstavlja beogrđaska sinagoga Bet Israel. Sagrađena je 1908. u mavarskom stilu redovima opeke i kamena, što je pojačavalo dekorativnost spoljašnjosti. Nad zabatom glavne fasade nalazile su se dve kupole. Tokom aprilskog bombardovanja Beograda, bila je znatno oštećena, da bi je Nemci konačno srušili 1944. Na tom mestu se danas nalazi Galerija fresaka. Prisustvo većeg broja Jevreja u Vojvodini beleži se tek od 18. veka. Brojčano ih je bilo više nego u Srbiji. Naseljavali su sve veće gradove, a gotovo da nije bilo ni mesta u kojem nisu živeli. Vojvođanski Jevreji su bili aškenaske provenijencije koji su sa sobom doneli kulturu istočne i centralne Evrope. Od oko 80 molitvenih domova koliko ih je bilo na ovoj teritoriji, samo nekoliko je sačuvano do današnjih dana. U selima su to bile skromne, male bogomolje smeštene u kuće, dok su u većim mestima podizane impozantne građevine koje su pratile stilove epohe u kojoj su nastajale. Među najlepše primere sinagoglane arhitekture u Vojvodini spadaju porušene sinagoge u Adi, Pančevu, Starom Bečeju, Zrenjaninu, Senti, Kikindi, Vrbasu, kao i još uvek postojeće u Novom Sadu i Subotici.

Dušica Brguljan je rođena u Beogradu. Studirala je arhitekturu. Dugo godina je radila kao samostalni projektant i saradnik na projektovanju. Keramikom počinje da se bavi 2001. godine. Obučavala se kod akademskog slikara i keramičara Marice Jovičević - Petrović i Mihajla Petrovića, gde ulazi u tajne obrade i oblikovanja gline. Za prve radove našla je inspiraciju u renesansno-baroknom ambijentu Perasta. Opčinjena lepotom ovog malog bokokotorskog mesta, njegovim ulicama, starim kućama i crkvama, Dušica je u obradi gline otišla korak dalje i počela da stvara trodimenzionalne slike. Ravnotežu između ljubavi prema arhitekturi i potrebe za umetničkim izražavanjem postiže u domenu bojanih keramičkih reljefa. Tokom decenije stvaralaštva, predmet njenog interesovanja bile su znamenite građevine, manastirska zdanja Srbije i Rusije, gradska utvrđenja, porodične kuće, ulice zaboravljenog Beograda, a od 2010. godine sinagoge.

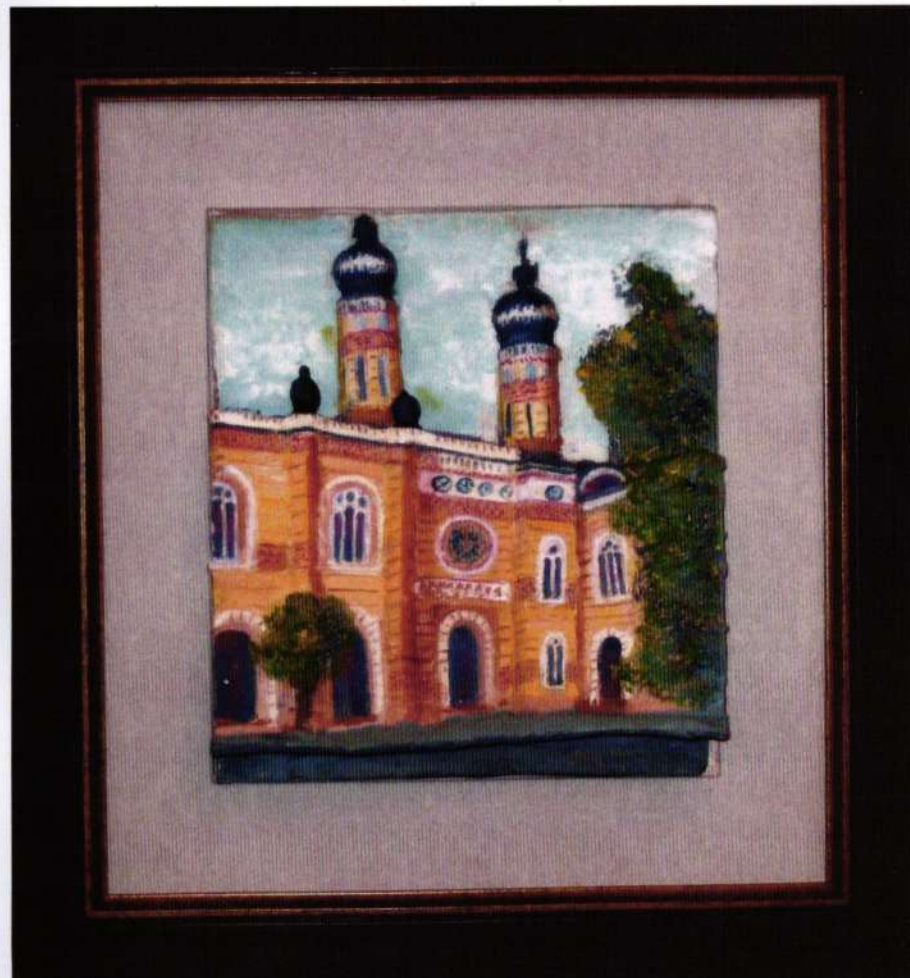
6. Sinagoga u Zagrebu, druga polovina 19. veka, (57x49)

IZLOŽBE Dušice Brguljan

2003. "Perast, niska bisera", Galerija "Most", Podgorica
"Perast, niska bisera", Galerija muzeja u Perastu
"Šolja 2003.", Cvijeta Zuzorić, Beograd, Međunarodni trijenale keramike
2004. "Bokeljski suveniri", Galerija biblioteke "Bora Stanković", Beograd
2006. "Razgovor s večnošću", Manakova kuća, Beograd
Izložba keramičke kolonije "Dragačevska terakota", Guča
Treći festival žena stvaraoca regiona dva mora – Sredozemnog i Crnog,
UNESKO centar, Solun
2008. "15. beogradski salon", Beograd
2009. "Uspomenama u pohode", Galerija "Euro centar", Beograd
2010. "Nasleđe jevrejske kulture", Jevrejska opština Novi Sad

IZLOŽENI RADOVI

1. Sinagoga Bet Jisrael u Beogradu, početak 20. veka, (57x49)
2. Sinagoga u Novom Sadu, početak 20. veka, (57x49)
3. Sinagoga u Zrenjaninu, kraj 19. veka, (57x49)
4. Sinagoga u Subotici, početak 20. veka, (57x49)
5. Sinagoga u Sarajevu, prva polovina 20. veka, (57x49)
6. Sinagoga u Zagrebu, druga polovina 19. veka, (57x49)
7. Sinagoga, Grčka, (57x49)
8. Sinagoga u Sofiji, početak 20. veka, (57x49)
9. Sinagoga u Budimpešti, druga polovina 19. veka, (57x49)
10. Sinagoga u Segedinu, početak 20. veka, (57x49)
11. Drvena sinagoga u Zabludovu (Poljska), sredina 17. veka, (57x49)
12. Sinagoga u Pragu, druga polovina 13. veka, (57x49)
13. Sinagoga u Amsterdamu, kraj 19. veka, (57x49)
14. Sinagoga u Berlinu, druga polovina 19. veka, (57x49)

9. Sinagoga u Budimpešti, druga polovina 19. veka, (57x49)

Jevrejski istorijski muzej

Saveza jevrejskih opština Srbije

IZLOŽBA

Sinagoga

ORGANIZACIJA

Jevrejski istorijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije

AUTOR DELA

Dušica Brguljan

IZLOŽBU PRIREDILA

Barbara Panić

AUTOR TEKSTA ZA KATALOG

Barbara Panić

SARADNIK NA IZLOŽBI

Vojslava Radovanović

OMOĆ U REALIZACIJI IZLOŽBE

Darko Čonkić

IZLOŽBENA POSTAVKA

ArtCENTAR, Beograd, Kralja Petra 71

LEKTOR

Jasmina Ognjenović

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Goran Lončar

ŠTAMPA

Appolo Graphic, Beograd · 150 primeraka

Otvoravanje izložbe:

ponedeljak, 12. septembar 2011. godine u 19:00

Galerija "OSTAVŠTINA Aza BUDUĆNOST" ArtCENTRA, Beograd

ISBN 978-86-88113-05-2 • COBISS.SR-ID 185983756

ArtCENTAR
BEOGRAD
Kralja PETRA 71
tel: 3283-145 • www.artcentar.rs

'Per ASPERA', Beograd je osnovana 2008. godine kao nevladina organizacija. Pokretači i osnivači su bili pretežno članovi ULUPUDS-a koji nisu naišli na razumevanje kod tadašnjeg Upravnog odbora da osnuju Art CENTAR u okviru Udruženja.

Jula 2009. godine (posle raspisanog javnog tendera) 'Per ASPERA', Beograd je potpisala ugovor o zakupu na 5 godina sa BJO, a u maju 2010. godine smo ušli u prostor.

Od tada najveći deo aktivnosti 'Per ASPERE', Beograd je vezan za ArtCENTAR.

Januara 2011. godine smo predstavili Godišnjak našeg rada za 2010. godine koji daju jasnu sliku o nama i našim aktivnostima.

(vidi: www.artcentar.rs/Naslovna_strana/dole_leva)

'Per ASPERA', Beograd is non-government organization founded in 2008. Initiators and founders were mostly members of the Association of Applied Arts and Designers of Serbia (ULUPUDS) not found understanding with the then Board of Directors to establish Art Center in the Association.

'Per ASPERA', Beograd as NGO has signed the Contract of Tenure for five years with Belgrade Jewish Community in July 2009 (After an open tender). We got in the space in May 2010.

Since that time the most of activities by Per ASPERA is related to Art Center.

We have presented our Annual Report for 2010 in January 2011 that gives a clear picture about us and our activities.

(View: www.artcentar.rs/Cover_page_bottomleft)